

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
"СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
БЪЛГАРИЯ, СОФИЯ 1504
БУЛ. "ЦАР ОСВОБОДИТЕЛ" 15
ТЕЛ. 02 9308 223
ТЕЛ. 02 9308 564; 02 9308 572

SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI
1504 SOFIA, BULGARIA
15 TZAR OSVOBODITEL BLVD.
TEL. +359 2 9308 223
TEL. +359 2 9308 564; +359 2 9308 572

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Даниела Стефанова Стоянова, от Катедрата по Археология при Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, член на Научно жури, утвърдено със заповед на г-н Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ (РД–38–648/09.10.2025 г.), за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.2. История и Археология/ ДП Стара история (вкл. Праистория) – Бронзова епоха, за дисертацията на Христина Наскова Василева, редовен докторант към Катедра Археология, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, на тема: „Характеристика на керамичния комплекс от ранната бронзова епоха в южната част на Българското Черноморие“, с научен ръководител проф. д-р Красимир Петров Лещаков.

Темата на представената за публична защита дисертация на Христина Наскова Василева е не само актуална, но и представлява пионерски труд по отношение изследването на най-масово добивания при археологически проучвания материал – керамичния, от район, които въпреки не малкото проучвания за периода на ранната бронзова епоха, на практика липсват системни публикации и обобщаващи изследвания.

Дисертацията се състои от три части: част I – текст, с общ обем от 334 стр., част II – приложения, включваща 28 фигури, 5 карти, 183 табла с графични и фотоизображения, и 90 графики, с общ обем от 240 стр., и част III – каталог с описание и илюстрации на 1528 съда или фрагменти от съдове, с общ обем от 655 стр. Текстовата част на дисертацията се състои от увод, глави I – IX, заключение и цитирана литература. Още тук искам да подчертая огромният труд извършен от автора по документирането (графично, фото и описателно) на 1528 съда и фрагменти, използвани в основата на анализа на дисертацията.

В **Увода** много стегнато е представена рамката на изследването и постигнатите резултати; географският район от нос Емине на север, до устието на р. Резовска на юг, като ясно се отбелязва, че границата е изкуствена и е на базата на съвременните

политически граници. Липсата на сериозни изследвания на юг от тази граница прави резонно това ограничение, но искам да подчертая още тук, че в хода на изследването става ясно, че авторът е надскочил северната граница и е положил усилия за проследяване на констатираните от него характеристики на керамичния комплекс от ранната бронзова епоха и значително по на север до района на синхронни и може би доста сходни като характеристики селища от района на Варненското и Белославското езеро. Тук е коментиран и хронологическият обхват на работата в рамките на ранната бронзова епоха, като без излишен коментар е приета схемата на Ст. Александров.

Тук са посочени и основната цел и задачи. Основната цел е да се „направи характеристика и да се установи спецификата на керамичния комплекс на РБЕ“, като основно внимание е насочено към идентифициране на локални характеристики в керамичното производство, както и към проследяване на културните взаимодействия чрез паралели с други съвременни култури от съседни райони. Тази цел е продиктувана от необходимостта да се запълни значителна празнина в проучването на раннобронзовата култура по българското Черноморие. Безспорно са адекватни твърденията на автора, че керамичният материал е слабо публикуван, фрагментарно представен и без систематизирана типологическа и хронологическа рамка. Тук искам да отбележа, че трудоемката задача на автора, би била много по-успешна, ако резултатите от подводните археологически проучвания на част от обектите бяха представени по-пълноценно. А става ясно, че дори не е разполагал с архивната документация от тези проучвания. Затова и целта реално изглежда като обединение на наличните данни, подлагане на анализ и да се изведат характерните белези на керамиката като основен показател за културна идентичност, технологично развитие и междурегионални връзки през III хил. пр. Хр.

Задачите следват логично изпълнението на целта:

- Да се събере цялата информация за включените в изследването обекти: Китен, Созопол, Ропотамо, Атия, Бургас, Аклади чеири.
- Първична обработка на керамичния материал;
- Макроскопски наблюдения върху глината, обработката на съдовете и тяхната декорация.
- Да се предложи обща класификационна схема, въз основа на формата, размера, конструктивните елементи (устие, шия, тяло, дъно, дръжки), функционалното предназначение на съдовете и изработката на украсата.
- Да се изработи единен каталог.

В глава I „Изворова база. Методи използвани в изследването“ са посочени раннобронзовите обекти, от които са изследвани керамичните комплекси, като доминиращо място заемат колекциите от Китен (560), Созопол (580) и Ропотамо (285). Всички останали – Атия, района на Бургас, Аклади чеири и от района на Варненското и Белославското езеро имат по-скоро допълващ характер. Безспорно те имат значение, за да се проследи разпространението на феномена, които очевидно не е ограничен само в географските граници дефинирани в увода. Използваните методи: статистически, сравнителен, класификацията е въз основа на вече разработена на РБЕ като напр. с.м. Езеро, като са следвани функционалност, морфология, технологичния и декоративния принцип. Всеки от тези показатели са подробно разгледани и илюстрирани, което значително е улеснило/унифицирало работата в следващите глави, посветени на керамичните комплекси от отделните селища. Отделени са следните категории съдове: съдове за пиене (чаши); за разливане (кани); за съхранение и /или транспорт (гърнета и амфори); за хранене (паници и купи); както и съдове със специализирани функции (контейнери, фунии и др.). Използваната декорация е шест основни вида: шнурова, връзана, пластична, вдълбана, шампована, притисната, представена чрез отделни елементи, мотиви и композиции.

В следващите три глави – II, III и IV – са разгледани материалите от основните обекти Китен, Созопол и Ропотамо. Структурата на главите е идентична. В началото са представени данните за селищата и техните проучвания, хронологията им на база C¹⁴ дати. Следва класификация и типология на отделните форми съдове, както и тяхната декорация. В тези три глави, почиващи на изключително професионално извършеното документиране на съдовете в каталога, се вижда изключителната дълбочина, с която Христина Наскова Василева анализира на различни нива материала. Само може да се съжалева, че при толкова много и хубав материал, всъщност липсват данни за контекста на съдовете, което би дало възможност да се проследи по-комплексно развитието на формите и тяхната украса. Въпреки това, на базата на констатираните различия, много деликатно са предложени възможности за обяснения на тези различия свързани с хронологията, характеристиките на селищата, локални особености. Трябва да се обърне внимание и на това, че за обекта при Китен са реализирани археометрични изследвания, доказващи използването на местни суровини. В тази посока изследванията е чудесно да продължат, още повече че за района има публикувана информация за глинища и анализ на керамични изделия и от по-късни периоди.

В глави V, VI и VII са разгледани данните за други обекти от ранната бронзова епоха, от които произхождат керамични съдове: Атия, района на Бургас, Черноморец, с. Бата и др. С включването на малкото материал от тези обекти, освен че се допълва картината за локалната характеристика на керамичното производство, всъщност се допълва и представата за обитаването изобщо през ранната бронзова епоха. Тук бих препоръчала проверка на информацията за произхода на съдовете от северния бряг на Мандренското езеро. Не е изключено вместо от обекта на връх Шило, те да произхождат от територията на къснокласическия/ранноелинистически обект на северния бряг на Мандренското езеро, в м. Кантона, където са провеждани археологически проучвания. Топографията на местността е сходна с тази на раннобронзовите селища в района.

В началото на глава VIII – **Характеристика на керамичния комплекс** е изложена информация, която в известна степен вече се съдържа в предходните глави или пък я допълва. Би било добре при публикуването на работата, което горещо препоръчвам да се случи в най-скоро време, тази информация да се прецизира и пренесе към II глава, където е много по-логично нейното място. Също така в бъдещата публикация според мен би било добре да се включи коментар за размерите/обемите на отделните категории съдове, което една толкова голяма колекция от цели форми със сигурност позволява. Друг въпрос, които на фона на събраната информация, излиза е за това, какво например са съхранявали амфоровидните съдове (течности и какви, или насипни продукти), цедките за какво са използвани или пък сосиерите. Дори краткия коментар в тази посока би бил много важен, от гледна точка на разбирането на разнообразието от форми и тяхната устойчивост в рамките на раннобронзовата епоха в района.

В тази глава е направено и основното обобщение на изследвания материал въз основа на неговата статистическа обработка. Представените графики са подробно анализирани, което е позволило на автора да изведе обобщения по отношение на локалните характеристики, хронологията, обмена на изделия/ може би модни тенденции. Като илюстрация на казаното бих цитирала следните изводи: „Наблюдаваната стилистична регионализация при аскосите е ключов индикатор за локалната идентичност на всяко селище от Южното Черноморие през РБЕ (стр. 199) или пък, че чашите могат да бъдат хронологически индикатор, или пък наличието на по-късна фаза в селището от Созопол, спрямо Китен и Ропотамо.

В глава XI – **Сравнителен анализ със съседните райони** е представен цялостен преглед на данните за керамичния комплекс от ранната бронзова епоха в широк, спрямо изследваната територия в обхвата на дисертацията, ареал. Разгледаните са обектите от района на Североизточна България, като особено впечатление правят сравненията с обектите в района на Варненското и Белославското езеро, които показват голямо сходство с тези по Южното Черноморие, като тук са използвани както малкото публикувани материали, така и са обработени непубликувани. Сравнителният анализ с обекти от района на Югоизточна Румъния и Южна Молдова е позволил да се изведат основните прилики в керамичния репертоар. Третата голяма група обекти са тези от района на Горнотракийската низина. Направен е много обстоен сравнителен анализ със с.м. Езеро, което разбира се е обяснимо с оглед на значението на този обект. Абсолютно обосновани изглеждат изводите по отношение на отнасянето на отделните строителни хоризонти на с.м. Езеро от РБЕ към основните обекти от района на Южното Черноморие. Четвъртата група обекти са от района на Източна Тракия, които макар и малобройни всъщност показват границата от юг на разгледаните локални характеристики на керамика от Южното Черноморие въз основа на драстично намаляване на приликите, силно изразеното анатолийско влияние, не само по отношение на керамичния репертоар, наличието на съдове на бързо грънчарско колело. Безспорно тази глава има характера на обобщение, и ясно показва, че грандиозните усилия от обработката и анализа на керамичния материал са дали своя безспорен резултат.

В **Заключението** са отразени основните резултати от работата.

Изказът е стегнат и ясен, с адекватно използване на терминология, обичайна за изследвания посветени на класификация, типология и технология на керамична продукция.

В заключение мога да кажа, че разгледаната дисертация на Христина Наскова Василева е оригинално изследване, поставените цел и задачи са оптимално изпълнени, налице са съществени приноси в изучаването на ранната бронзова епоха по Западния бряг на Черно море.

Авторефератът отговоря на съдържанието на дисертацията. Приносите са представени обективно. Христина Наскова Василева е и автор на три излезли от печат публикации по темата на дисертацията. Освен това има и други излезли от печат публикации, с което покрива минималните национални изисквания.

Всичко коментирано дотук ми позволява да гласувам положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на **Христина Наскова Василева**.

15.01.2026 г.

доц. д-р Даниела Стоянова